

ELS TOPÒNIMS CATALANS EN *-ET* / *-ELL*: ENTORN D'UNA TESI DE JOAN COROMINES

Philip D. RASICO
Vanderbilt University

1.0. Els noms de lloc d'origen vegetal, és a dir els fitònims creats damunt un nom de planta o d'arbre, es troben ben representats en la toponímia catalana. Aquest fet va ser remarcat, ja fa més de cent anys i segons sembla per primera vegada, per Josep Balari Jovany en la seva obra *Orígenes històrics de Catalunya* (1899) en la qual l'autor estudia una sèrie de topònims catalans formats per un nom vegetal més el sufix diminutiu *-ELLU* (*Ullastrell* < *OLEASTRELLU, *Olzinelles* < *ILICINELLAS); per un nom botànic més el sufix col·lectiu *-ĒTU* / *-ĒTA*, o bé per una combinació d'*-ĒTU* i un altre sufix de caràcter diminutiu (*-ĒTU* + *-ULU* o *-ĒTU* + *-ELLU*), com ara *Ullastret* < *OLEASTRĒTU, *Cerqueda* < *CERQUĒTA, *Cercèdol* < *CERCĒTULU o *Canadell* < *CANNETELLU, entre altres (Balari Jovany, II, 1964²: 205-245).

1.1. Gairebé dues dècades després de l'aparició del llibre de Balari, Manuel de Montoliu va publicar un breu article, «Notes sobre els sufixos *-etum*, *-ellum*, en la toponímia catalana» en què va cridar l'atenció sobre els nombrosos noms de lloc catalans en *-ell* (< *-ELLU*) que fan parella amb d'altres en *-et* (< *-ĒTU*) i que tenen un valor col·lectiu semblant; per exemple *Canet/Canyet* i *Canelles/Canyelles*, *Olmel* i *Olmells*, *Pineda* i *Pinell*, etc. Segons Montoliu (1917: 35), el factor responsable de l'extensió semàntica d'*-ell*, de valor originàriament diminutiu, va ser l'acció exercida damunt *-et* (< *-ĒTU*) pel sufix diminutiu *-et* (< *-ĪTTU*). Aquest va acabar fonent-se fonèticament amb aquell; així el reflex d'*-ELLU*, semànticament equivalent al d'*-ĪTTU*, va adquirir un valor col·lectiu. Això no obstant, si bé l'article de Montoliu té el mèrit d'assenyalar la correspondència entre alguns topònims catalans en *-et* i *-ell*, la seva explicació del motiu de l'assimilació semàntica d'*-ell* (< *-ELLU*) al sufix col·lectiu *-et* (< *-ĒTU*) resulta inversemblant. És ben sabut que en català les oclusives sones en posició final de paraula (/b d g/ < -p-, -t-, -c-) no van esdevenir sordes fins cap a mitjan segle XIII; així fins llavors els reflexos medievals d'*-ĒTU* i d'*-ĪTTU* s'haurien distingit sistemàticament a base de llur sonoritat: *-ed* i *-et* respectivament (Coromines, 1974: 297).

1.2. Convé notar en relació amb la tesi de Montoliu, segons la qual el sufix diminutiu *-ell* (< *-ELLU*) va cobrar un valor col·lectiu en els fitònims catalans, que també li atribueixen aquesta funció, si més no implícitament, Balari Jovany (1964²: 240-241, s. v. *Olzinellas*), Meyer-Lübke (1923: 21, s. v. *Kannellas*, *Canyelles*) i Alcover / Moll (*DCVB* I: 422, s. v. *Albarelles*; II: 914, s. v. *Canelles*).

1.3. Una relació no només semàntica sinó també etimològica entre els topònims col·lectius en *-et* i *-ell* va ser assenyalada per Joan Coromines en el tercer volum del seu *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* en explicar l'origen del mot *espinalb* < SPINU-ALBU 'arç blanc' i els derivats d'aquest: «*Espinalbet*, poblet damunt Berga (SPINALBĒTUM col·lectiu), amb el diminutiu *SPINALBĒTULUM > *Espinalbell (cf. les parelles *Lloret / Llorell*, *Pinet / Pinell*, etc.) dissimulat en *Espinabell* (entre Molló i Prats de Molló)» (*DECat* III: 646, s. v. *espina*).¹ El mateix lingüista proporciona més detalls d'aquesta tesi en relació amb l'etimologia de la paraula *herbei* derivada d'*herba* < HERBA:

[*Herbei*] pot ser un cas del sufix col·lectiu -ETULUM (diminutiu del normal llatí -ETUM), que alguns cops donà -èdol (*Cercèdol*, *Cardèdol*); però més sovint apareix copiosament representat en la nostra toponímia en la forma sortida de l'evolució fonètica normal de -ETLU en -ECLU. Els topònims catalans en *-ell* sovint es troben designant indrets, menys importants, a la vora d'un altre nom en *-et* < -ETUM: vora *Lloret de Mar* hi ha *Llorell* (...), no lluny d'*Espinalbet*, en l'Alt Berguedà hi ha el llogaret pirinenc *Espinabell* (< *Espinalbell* SPIN-ALB-ETULUM); hi ha *Pinet* i *Pinell*, *Cardet* i *Cardell*, *Pedret* i *Pedrell*, *Hortet* i *Hortells* (...); i, en variant femenina, *Canyelles* vora *Canyet*, *Prunelles* no lluny de *Prunet*, *Cassanelles* junt amb *Cassanet*, *Perella* junt amb *Pereda*; MARTYRETUM 'cementiri' i *Martorell*, etc. Es tracta, doncs, del fet toponímic freqüent, del diminutiu aplicat a un indret comparable però menys important (*Caldetes*, *Cassanedill*, *Castanyadell*, *Barceloneta*, etc.) (*DECat* IV: 778, s. v. *herba*).

1.4. La teoria de Coromines, pel que fa als topònims catalans en *-ell* (< -ĒTULU) d'un valor col·lectiu diminutiu, ha estat comentada recentment per diversos estudiosos. Cal esmentar en aquest sentit l'important llibre de Maria-Reina Bastardas i Rufat, *La formació dels col·lectius botànics en la toponímia catalana*, en què l'autora fa un examen perspicaç de la qüestió dels fitònims en *-ell*, si bé adverteix que «[S]ón molts i de mal resoldre els problemes que plantegen aquests fitotopònims en *-ell*» (1994: 172). Entre les seves conclusions més importants cal remarcar-ne les següents:

a) Amb independència de l'origen etimològic d'*-ell* (< -ELLU o -ĒTULU), resulta evident el significat col·lectiu d'un nombre de fitònims amb aquest sufix, els quals, en el cas de plantes no arbòries, devien significar al principi una col·lectivitat o colònia vegetal petita, per exemple *Sisquella*, *Canyelles*.

b) En el cas dels topònims en *-ell* formats sobre noms d'arbre, i sobretot els que apareixen en singular, sembla que s'ha d'atribuir-los un sentit col·lectiu, per exemple: *Ullastrell*, *Rourell*. En el plural, però, la idea d'una col·lectivitat podria explicar-se pel fet d'existir en un cert lloc un nombre d'arbres joves o petits, com ara *Olzinelles*, *Olmells*, *Pinells*.

c) És possible, tanmateix, que alguns dels fitotopònims en *-ell* no tinguin res a veure amb la vegetació del lloc en qüestió, sinó que representin només una rèplica, motivada talment per una certa semblança als topònims en *-et*, però més petits, menys importants o bé relacionats amb aquests per altres factors, per exemple *Lloret* i *Llorell* (Bastardas i Rufat 1994: 163, 170-171).

1.5. Dos anys després de la publicació del llibre de Bastardas i Rufat van aparèixer sengles treballs de Joseph Gulsoy i de Philip D. Rasico, ambdós relacionats amb problemes de

1. Aquesta sembla ésser una de les primeres mencions que fa Coromines de les parelles toponímiques en *-et* (< -ĒTU) i *-ell* (< -ĒTULU), car no es troba res de semblant a les seves obres anteriors, ni tan sols als *Estudis de toponímia catalana*. Endemés, no s'indica cap etimologia corresponent al sufix de *Cardell*, un llogaret agregat a Fraga (Baix Cinca) i esmentat en el *DECat* II: 571, s. v. *card*.

l'*Onomasticon Cataloniae*, els quals s'havien presentat el 1993 al Setè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica (Universitat de Califòrnia, Berkeley).

En el seu estudi sobre els descendents toponímics de QUERCUS 'alzina' en català, Gulsoy examina, entre altres formes, els col·lectius *Cerconeda* < *CERCONĒTA, *Cerqueda* < *CERQUĒTA, *Cerceneda* < *CERCINĒTA i *Cercet* < *CERCĒTU, juntament amb el col·lectiu diminutiu *Cercèdol* < *CERCĒTULU, el qual, segons el mateix estudiós, deu haver sofert influència del català primitiu *cercedo* 'bosc d'alzines' < *CERCĒTU, puix que «[L]a solució normal de -ĒTULU en català havia estat *-ell*, terminació que testimoniem en els topònims com *Pinell*, *Olmell*, *Cardell*, *Rourell*, etc.» (1996a: 109). Això no obstant, Gulsoy no hi explica per què el sufix -ĒTULU també ha evolucionat a *-èdol*, en comptes d'*-ell*, en alguns topònims addicionals, com ara *Arcèdol* < *ARTIĒTULU i *Aurèdol* < *ACERĒTULU. Haurien evolucionat com *Cercèdol* sota la influència d'unes formes primitives corresponents de tipus *Arceo < *ARTIĒTU (cf. l'*Arceda*, antic mas al terme de Llobera de Solsonès) i *Azereto* (932) / *Azeredo* (945, 953, 956) < *ACERĒTU (*OnCat* II: 222, s. v. *Arç*; II: 279, s. v. *Aurèdol*)? Això és el que sembla proposar Gulsoy, car en un altre article publicat sobre els representants de *quer* 'roca, penyal' < *CARIU en la toponímia catalana remarca, en considerar l'origen i l'accentuació etimològica de *Cardedeu* (entre les mencions medievals del qual predomina *Cardedol*), que el sufix col·lectiu diminutiu -ĒTULU, a més del resultat *-ell* (en *Pinell*, *Llorell*, *Olmell*, etc.), també va donar *-èdol* mitjançant un tractament diferent, enfront del desenvolupament normal *-ell*, per influència de la forma antiga corresponent *Cardedo < CARD(U)ĒTU (1996b: 200-206).²

Cal esmentar, a més a més, que jo mateix vaig referir-me breument a la qüestió dels noms de lloc amb el sufix *-ell* de valor col·lectiu en la meua comunicació llegida al Setè Col·loqui d'Estudis Catalans a Nord-Amèrica, en la qual vaig estudiar l'etimologia de diversos topònims catalans septentrionals incloent-hi *Canavelles*, un poble del Conflent situat al cantó d'Oleta i a la banda esquerra de la Tet. Les meves conclusions aleshores respecte a *Canavelles* en suggerien un origen a base de *CANNABELLAS, a diferència de *CANNABĒTULAS proposat per Coromines (*OnCat* III: 233-234, s. v. *Canavelles*), en vista de les mencions primitives del nom de lloc, totes amb *-ll-* o *-l-* (*Canabellas* c.800; *Canavellas* 845, 846; *Canavelles* 864-865; *Kanavellas* 868; *Kanabellas* 875; *Canaveles* 1165, entre altres), i, especialment, el testimoni de diversos parònims del sud i centre de França: *Canavelle* a l'Aude (*Canavellos* 918, *Canavellas* 1011, *Canavellas* 1166), *Chénevelles* (Vienne), i, també, de Galícia: *Canavelas* (Orense) (Rasico 1996: 223-225).³ I, com a complement d'aquestes dades s'hi pot afegir encara *es Canavallons* [əs kənəvəllóns] (*DCVB* II: 906, s. v. *Canavallons*), nom d'una alqueria menorquina al terme de Ciutadella, el qual sembla derivar-se de *Canavelles*; cf. *Canelles* / *Canelons*, *Olmells* / *Omellons*, etc. (*OnCat* III: 235-236, s. v. *Canelles*; VI: 46, s. v. *Oms*).

2.0. Tres aspectes fonamentals i relacionats amb el problema dels noms de lloc catalans en *-ell*, els quals no han rebut prou atenció o bé han restat desatesos tant per Coromines com per Bastardas i Rufat i Gulsoy en llurs respectives anàlisis d'aquest sufix són, d'una banda, els

2. Així, en proposar l'origen *CARDĒTULU per a *Cardedeu*, Gulsoy (1996: 200-206) rebutja l'etimologia preferida per Coromines: *CARIU-DE-DOCE > *Querdedodō* > *Cardedóu* (> *Cardedól*) > *Cardedeu* (*OnCat* III: 267-268, s. v. *Cardedeu*).

3. Cal remarcar que aquesta anàlisi de l'origen de *Canavelles* (< *CANNABELLAS) és la que jo havia proposat cap a l'any 1990 en l'original de l'article escrit per a l'*Onomasticon Cataloniae* (III: 233-234, s. v. *Canavelles*), etimologia que després va ser desestimada per Coromines, el qual va esmenar-la abans que l'article es publicués a l'*OnCat*, tot conservant-hi les meves inicials com a autor. Nogensmenys, el mateix Coromines es pregunta en un altre estudi (*DECat* II: 500, n. 6, s. v. *canya*) si no havia existit un *CANNABELLA com a base etimològica del gascò bigordà *canabère*.

fets fonètics i dialectals del català, i, en relació amb aquests, el testimoniatge de la documentació medieval dels topònims que ens interessin ací; i, de l'altra, els parònims toponímics d'altres dominis romànics.

2.1. És ben sabut que els descendents dels nexes *-LL-* i *-LY-* (juntament amb *-C'L-*, *-G'L-*) han romàs diferenciats en la majoria dels parlars romànics. El català, però, hi presenta una excepció, car els reflexos d'aquests aplecs només es distingeixen avui en una part del territori lingüístic on *-LL-* (i *L-*) > /k/ i *-LY-*, *-C'L-*, *-G'L-* > /y/; fora d'aquesta zona llur resultat comú és /k/.⁴

En el seu estudi de la llengua de les *Vides de Sants rosselloneses* Coromines (1974: 289-291) es va fer ressò d'una observació feta per Pompeu Fabra l'any 1906 en la seva ponència del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Fabra 1986² [1908]: 194-198).⁵ Segons Coromines, el català antic va distingir fonològicament entre dues classes de *ll* palatal: l'una derivada de *-LY-* o *-C'L-* i a vegades escrita *yl*, i l'altra (tallent d'una palatalitat més feble) provinent de *-LL-* i generalment representada amb *l* o *ll*, les quals s'han confós avui en una lateral palatal (/k/) a gran part del domini català, mentre que encara es distingeixen respectivament com a /y/ fricativa palatal i /k/ a les Balears i a Catalunya dins una zona situada aproximadament entre les conques dels rius Ter i Llobregat.

En un treball posterior Coromines (I, 1976-1977: 13-51) analitza amb més detall la distinció entre *yl* (< *-LY-*) i *ll* (< *-LL-*, *L-*) en el català antic i actual tant des del punt de vista geogràfic com del fonètic, a base de l'examen de nombrosos documents medievals, i, també, de l'anàlisi de les dades dialectals modernes, moltes de les quals recollides *in situ* per ell mateix amb motiu de les seves enquestes de l'*Onomasticon Cataloniae*. Entre les seves observacions més importants respecte a l'oposició entre les *yl* (> /j/) i *ll* (/j/) antigues cal citar-ne les següents:

El meu estudi dels textos antics m'ha ensenyat que aquesta distinció era observada, en els segles XII i XIII, en una àrea molt més gran, que abraçava la major part del Principat, incloent-hi (...) les comarques ben poblades, llevat de l'Alt Empordà, el Pallars, la vall de l'Ebre sense el Segre, i una estreta franja litoral que des de les goles de l'Ebre s'estenia tot just fins a Barcelona. Però en les centúries següents aquesta isoglossa va recular gradualment *cap a l'est*, fins que vingué a confondre's amb el límit d'avui dia (I, 1976-1977: 18).⁶

I més endavant el mateix lingüista precisa encara més els límits historicogeogràfics de l'oposició entre *yl* i *ll*. Segons les seves dades antigues i modernes, les Illes Balears han estat sempre incloses dins la zona en què es distingeixen les *yl* (avui /j/) i *ll* (/k/). Al Principat el límit occidental de /y/ (< *yl*) ha seguit el Llobregat des dels Pirineus fins al Mediterrani, tot i que es va conèixer àdhuc en alguns punts de l'alt Solsonès, i des de l'Alt Berguedà occidental fins a Manresa (Bages) per la banda dreta del Llobregat; i després riu avall fins al mar. Tanmateix, al sud de l'Alt Penedès, zona muntanyosa i limítrofa amb el Garraf, també s'ha conservat l'oposició *y(l) / ll*. Barcelona i la seva rodalia immediata, però, resten fora de l'àrea de distinció, si bé aquesta inclou Terrassa i Sabadell (Vallès Occidental). Costa amunt la distinció arriba fins al límit entre el Baix i l'Alt Empordà, tot i que existeixen indicis toponímics que fan pen-

4. D'ara endavant, si no s'indica altrament, es farà servir *-LY-* per designar tant aquest nexa com *-C'L-* i *-G'L-*, els quals van confondre's en llatí vulgar o bé en el romanç molt primitiu. Sobre l'evolució en català de *-LL-*, *L-*; *-LY-*, *-C'L-*, *-G'L-*, vegeu Rasico (1982: 185-203).

5. Fabra (1912: 479-480, n. 1) repeteix les mateixes consideracions. Vegeu així mateix Gulsoy (2000: 25-28).

6. Vegeu el mapa I darrere la p. 108 (Coromines, I, 1976-1977) en el qual Coromines mostra, a base de les seves dades, el desplaçament cap a l'est de la isoglossa *ll* (/k/) / *yl* (mod. /j/).

sar que *y(l)* arribés anys enrere fins a pocs quilòmetres al sud de Figueres (Alt Empordà). Avui, però, el límit septentrional de *y(l)* corre, si fa no fa, per l'esquerra del Ter; passant per damunt de Vilopriu, inclou tot el Gironès (llevat de la capital i els seus entorns immediats, on hi ha hagut una confusió recent en *ll* (/ʎ/)), tota la Garrotxa, la vall de Prats de Molló (Vallespir), tot el Ripollès, i per la Vall de Ribes arriba fins a Sant Julià de Cerdanyola (Berguedà) (Coromines, I, 1976-1977: 30-41).

Pel que fa a la naturalesa fonètica del contrast entre *yl* i *ll*, Coromines torna a remarcar que a l'Edat Mitjana la *yl* devia haver tingut un matís més plenament palatal que la *ll*, cosa que palesa la pronunciació moderna [j] d'aquell fonema antic, el qual sovint es representa en els documents més arcaics amb les grafies *yl*, *ly*, *lly* o *ill*, i de vegades amb *il* o *li* quan es troba davant una vocal. Coromines adverteix alhora, però, que en realitat aquestes grafies no aclareixen gaire la qüestió del caràcter fonètic de *yl* en el català primitiu, i es pregunta si aquest so no podia haver estat una palatal més homogènia que la *ll* antiga, talment [jʎ] amb els dos elements molt compenetrats, o bé [jʎj], cosa que explicaria fàcilment la seva evolució a /j/. D'altra banda, el mateix lingüista suggereix la possibilitat que la *ll* del català primitiu no tingués una articulació palatal sinó lateral retroflexa, és a dir cacuminal, com a Sardenya i en diversos parlars de Sicília i del centre i sud d'Itàlia. Així, quan la *yl* esdevenia /j/ en alguna part del territori català, la *ll* hi modificava la seva articulació a una de palatal (/ʎ/) (Coromines, I, 1976-1977: 41-42).⁷ Notem, però, que a d'altres indrets del domini lingüístic la diferència articulatòria entre les *yl* i *ll* antigues no devia ésser gaire notable, car aquestes van confondre's ben aviat en /ʎ/, com ara a l'Alt Empordà; al Rosselló juntament amb el Vallespir, el Conflent i la Cerdanya; a l'Alt Urgell amb el Pallars, i, també, la vall de l'Ebre.

2.2. En relació amb els topònims en *-ell* explicats per Coromines a base del sufix col·lectiu diminutiu *-ĒTULU*, interessa remarcar-ne diversos, situats dins l'àrea on, segons el mateix estudiós, es distingeixen encara avui els descendents dels fonemes antics *yl* (> /j/) i *ll* (/ʎ/), la pronunciació actual dels quals revela /ʎ/:

<i>Espina(l)bell</i>	Llogaret agregat al municipi de Molló (Ripollès): [əspinəβéʎ] (<i>OnCat</i> IV: 128, s. v. <i>Espinavell</i>). ⁸
<i>Llorell</i>	Platja i veïnats entre Lloret de Mar i Tossa (la Selva): [ʎuréʎ] (<i>OnCat</i> V: 100, s. v. <i>Lloret</i>).
<i>Olzinelles</i>	Poble agregat al municipi de Sant Celoni (Vallès Oriental): [əʎzinéʎəs] i [ulzinéʎəs] (<i>OnCat</i> VI: 45, s. v. <i>Olzinelles</i>).
<i>Perella</i>	a) Veïnats de Sant Joan de les Abadesses (Ripollès): [pəréʎə]; b) <i>Parella</i> , lloc del terme de Ciutadella de Menorca: [pəréʎə] (<i>OnCat</i> VI: 201, s. v. <i>Perella</i>). ⁹
<i>Ullastrell</i>	Poble del Vallès Occidental: [ustréʎ] (<i>OnCat</i> VII: 38, s. v. <i>Ullastrell</i>).
<i>Martorell</i>	a) <i>Martorell de la Selva</i> , església rural i parròquia de cases escampades situades entre Maçanes i Maçanet de la Selva: [mærturéʎ]; b) vell mas del Gironès entre Ravós del Terri i Santa Llogaia del Terri: [ə mərturéʎ]; c) <i>Camí Martorell</i> al terme des Mercadal, Menorca: [mærtóreʎ] (<i>OnCat</i> V: 211, s. v. <i>Martorell</i>).

7. Sobre els reflexos cacuminals de *-ll-* en els parlars italians, vegeu Rohlfs (I, 1966-1969: 328-333).

8. Coromines (*OnCat* IV: 128, s. v. *Espinavell*) hi afegeix: «[A]dvertint que en aquest no es pronuncia [béy], Camprodon 1920.» En el present estudi es farà servir el signe [è] per indicar la vocal *e* oberta accentuada.

9. Notem que al *Mapa Arqueològic de Menorca* preparat per Josep Mascaró i Passarius, al sud de Ciutadella i vora *Parella* es troben *Parelleta* i les *Coves de Parella*.

Tanmateix, a la mateixa zona hi ha *Martorelles*, poble del Vallès Oriental: [mærturèyəs] (*OnCat V*: 211, s. v. *Martorelles*).

En el cas d'altres topònims citats per Coromines com a exemples del sufix *-ell* (< -ĒTULU) i corresponents a l'actual àrea de distinció *yl* (> /j/) / *ll* (/ʎ/) no se n'indica cap pronunciació popular, com ara per a *Baladrell* (la Selva) (*DECat I*: 562-563, s. v. *baladre*; *OnCat II*: 35, s. v. *Baladre*); *Bruguella* (Garrotxa) (*OnCat III*: 125, s. v. *Bruc*); o *Joncels* (Maresme) (*OnCat IV*: 470, s. v. *Joncet*).

2.3. Un examen de vint-i-vuit noms de lloc en *-ell* citats per Coromines, en el *DECat* o bé l'*OnCat*, en suport de la seva tesi d'un origen -ĒTULU d'aquest sufix revela la manca de documentació corresponent a onze dels topònims en qüestió, els quals són: *Baladrell* (*OnCat II*: 35, s. v. *Baladre*), *Bruguella* (*OnCat III*: 125, s. v. *Bruc*), *Canyelles* (*OnCat III*: 250, s. v. *Canyelles*), *Cardell* (*OnCat III*: 268, s. v. *Cardell*), *Freixinell* (*OnCat IV*: 281, s. v. *Freixe*), *Ginebrell* (*OnCat IV*: 353, s. v. *Ginebre*), *Joncels* (*OnCat IV*: 470, s. v. *Joncet*),¹⁰ *Llorell* (*OnCat V*: 100, s. v. *Lloret*), *Pedrell* (*DECat VI*: 365, s. v. *pedra*),¹¹ *Roquell* (*OnCat VI*: 414, s. v. *Roca*), *Rourell* (*OnCat III*: 324, s. v. *Canavelles*).¹²

Les mencions antigues dels altres disset topònims esmentats no corroboren en general la tesi d'*-ell* < -ĒTULU sostinguda per Coromines, atès que la majoria dels testimonis escrits, i en són especialment importants els més arcaics, apareixen grafats amb *l* o *ll* àdhuc dins l'àrea on, segons les investigacions del mateix Coromines, s'hi distingeixen segons les èpoques els dos antics fonemes palatals *yl* (> /j/) i *ll* (/ʎ/), tal com palesen les dades següents:

<i>Albarells</i>	Poblet agregat a Argençola (Anoia): <i>Alberels</i> 986; <i>Albarell</i> 986, 1012; <i>Albarells</i> 1066, 1275; <i>S. Martini d'Albarells</i> 1331 < ALBARU (<i>OnCat II</i> : 73, s. v. <i>Albarells</i>).
<i>Canelles</i>	a) Poblet agregat a Fígols d'Organyà (Alt Urgell): <i>Chanelas</i> i <i>Kaneles</i> 1044, <i>Kanneles</i> 1065, <i>Canneles</i> 1132; b) Partida de Sant Andreu de Palomar (Barcelonès): <i>Canellis</i> 1345; c) Partida del terme de Tragó de Noguera: <i>Cannelas</i> 1063-1064, <i>Canneles</i> 1076, <i>Canelles</i> 1359 < CANNA (<i>OnCat III</i> : 235-236, s. v. <i>Canelles</i>).
<i>Cornelles</i>	Partida antiga del terme del Pont de Suert (Alta Ribagorça): <i>ipsas Cornellas</i> 979 < CORNU (<i>OnCat III</i> : 437, s. v. <i>Cornelles</i>).
<i>Espina(l)bell</i>	Llogaret agregat al municipi de Molló (Ripollès): <i>Spina vello</i> 1238, <i>Spinavello</i> 1454, <i>Spinabell</i> 1570 < SPIN-ALB (<i>OnCat IV</i> : 128-129, s. v. <i>Espinavell</i>).
<i>Hortells</i>	Poble dels Ports de Morella: <i>Ortells</i> 1246, 1443 < HORTU (<i>OnCat IV</i> : 422, s. v. <i>Hort</i>).
<i>Joncels</i>	Antic lloc i riera a Pineda (Maresme): <i>Joncels</i> 1300 < JUNCU (<i>CartRoca-Rossa</i> núm. 128, p. 236).
<i>Marganell</i>	Poble del Bages situat al peu de Montserrat: <i>Marganello</i> 924, <i>Marganel</i> 1050-1150 < cat. <i>Margall</i> < AMARU (<i>DECat V</i> : 485-487, s. v. <i>margall</i> ; <i>OnCat V</i> : 198, s. v. <i>Marganell</i>).

10. En relació amb *Joncels* Coromines (*OnCat IV*: 470, s. v. *Joncet*) només diu «doc[umentat] en el s. XIII en el *Cart[ulari] de Roca-rossa* (§ 128).» Vegeu, no obstant, la documentació que citem més avall.

11. Coromines no identifica aquest topònim. Tanmateix, Alcover / Moll (*DCVB VIII*: 369, s. v. *Pedrell*) citen *col dez Pedrels* 1295 en un document de l'Arxiu de Santa Coloma de Queralt (Conca de Barberà).

12. Tal com he advertit més amunt (nota 3), l'article *Canavelles*, signat per qui escriu aquestes ratlles i publicat a l'*OnCat*, fou modificat, a l'hora de corregir-ne les proves per Coromines, el qual va afegir-hi el darrer paràgraf i la nota 1.

- Olmells* a) *Els Olmells de Na Gaia*, poblet de l'Urgell situat a l'est de les Borges Blanques: *Ulmels* 1186, 1195, *Omellis* 1196, *Omells de na Gaya* 1359; b) Antic lloc al terme de Molig (Conflent): *ipsos Omellos* 1024 < ULMU (*OnCat* VI: 45-46, s. v. *Oms*).
- Olivella* Municipi del Garraf al límit amb l'Alt Penedès: *Olivella* 991-992, 1002, *Olivela* 1035?, 1161, 1180, 1195 < OLIVU (*OnCat* VI: 28, s. v. *Olius*).
- Olzinelles* a) Poble agregat al municipi de Sant Celoni (Vallès Oriental): *Elzinellas* 978 o 998, 988, *Olcinellas* 998, *Olzinellis* 988, *Oltzinellis* 1120, *Uddinelles* 1121, *Olzi-nelles* 1166, *Olzinelis* 1234; b) *Sant Jaume d'Olzinelles*, al terme de Sant Fruitós de Bages: *Sent Jacme d'Olzinelles* 1359 < ILCINA (*OnCat* VI: 45, s. v. *Olzinelles*).
- Perella* a) Antic castell de Prats de Molló (Vallespir): *Perella* 1119, 1137, 1141, 1235, *Perela* 1140; b) Veïnat de Sant Joan de les Abadesses (cf. § 2.2 supra); c) Lloc agregat al municipi de Lladurs (Solsonès): *illa Perella* 1001, *ipsa Perela* 1005, *ipsa Perella* 1060, 1073; d) Lloc de Menorca entre Ciutadella i el Cap d'Artrutx (cf. § 2.2 supra) < PIRA (*OnCat* VI: 201, s. v. *Perella*).
- Pinell* a) *Pinell de Solsonès*: *Pinel* 936, 1079, 1280, *Pinello* 1010, 1153, *Pinelli* 1031, *Pinelo* 1036; b) *El Pinell de Brai*, municipi de la Terra Alta: *Pinelo* 1157, *lo Pinell* 1235, *del Pinell* 1346, *Pinell* 1359 < PINU (*OnCat* VI: 219, s. v. *Pi*).
- Prunelles* *Port de Prunelles* (Alt Maestrat), a l'oest de la Mola d'Ares: *Portum de Prunellas* 1157, *ad Portum de Prunelles* 1249 < PRUNA (*OnCat* VI: 285, s. v. *Pruna*).
- Sisquella* *La Sisquella*, gran vall de les Garrigues: *Sisquela* i *Cisqueyla* 1192, 1197,¹³ *Sisquela* 1359 < SISCA (*OnCat* VII: 138, s. v. *Sisca*).
- Ullastrell* Poble del Vallès Occidental situat al sud-oest de Terrassa: *Oleastrolo* 1013, 1064, *Ulastrel* 1041, *Ullastrolo* 1049, *Santa Maria de Huyastrorell* 1359 < OLEASTRU (*OnCat* VII: 380, s. v. *Ullastrorell*).

2.4. El cas de *Martorell* resulta més complicat, si bé el seu parònim vallesà *Martorelles*, situat entre Mollet i Montornès i pronunciat popularment [mærturèyas], el qual també presenta una sèrie de dificultats etimològiques, suggereix un sufix amb -LY- (> /yʎ/ > /j/) en vista de la documentació antiga: *Martorelias superiores* 1005, 1007, *Martorelias* 1130, *Martoriliis* 1099, *Martoreies* 1121, 1195, *Martoreyes* 1359 (*OnCat* V: 211, s. v. *Martorell*, *Martorelles*). Segons Coromines, tant *Martorell* com *Martorelles* es deriven d'un col·lectiu diminutiu en -ÉTULU de MARTYR (> màrtor), indicant així 'petit cementiri' (*DECat* V: 508, s. v. *màrtir*; *OnCat* V: 210-212, s. v. *Martorell*, *Martorelles*). El mateix lingüista adverteix, però, que en el cas de *Martorell* [mærturéʎ], poble situat al Vallès Oriental: «Com que ja som a la zona on es pronuncia *vell* i no *vei*, *palla* i no *paia*, el sufix cedí a la influència del trivial -ÉLL -ELLU amb *e* tançada» (*OnCat* V: 211-212, s. v. *Martorell*). Aquesta influència, tanmateix, deu haver-se realitzat molt d'hora, potser ja al segle XI en vista dels antics testimonis escrits d'aquest topònim: *Martorelium* 1032-1033, *Martorello* 1063, 1202, *Martorell* 1160, *Martorelli* 1167, 1208, 1226, *Marturello* 1168, *Martorel* 1196 (*OnCat* V: 210, s. v. *Martorell*).¹⁴ Cal remarcar, però,

13. La informació que dona Coromines en relació amb la grafia *l* o *yl* de les mencions de 1192 i 1197 no és gens precisa.

14. Moltes de les mencions antigues de *Martorell* que cita Coromines, incloent-n'hi dues amb la grafia *li* (*Martorelium*), provenen del Cartulari de Sant Cugat del Vallès el manuscrit del qual és de mitjan segle XIII.

que el veïnat de *Martorell de la Selva*, situat ja dins l'actual zona de distinció fonològica entre /j/ (< ant. /yʎ/) i /k/, ja es troba escrit amb *ll* als segles XII-XIII: *Martorello* 1185, 1201, *Martorell(o)* s. XIII (*OnCat V*: 211, s. v. *Martorell*). Això, més el fet que MARTYRUS / MARTURUS, MARTYRA / MARTURA estan confirmats per l'epigrafia llatina, fa pensar que tant *Martorell* com *Martorelles* tenen més aviat un origen antroponímic amb el sufix diminutiu -*ELLU*, tal com creu Moran i Ocerinjauregui (1995: 65-67).¹⁵ Pel que fa a la pronúncia evidentment anòmala de *Martorelles* amb -[èyəs], no pot descartar-se la possibilitat d'una influència molt antiga del poble vallesà veí de (Sant Fost de) *Campsentelles* (cf. §2.5).

2.5. Quant a l'etimologia de a) *Centelles* [səntèyəs], vila d'Osona prop de l'Alt Vallès: *Centeyes* i *Senteies* s. XII, *Centellis* 1196, *Cintillis* principis del s. XIII, *Scintillis* 1279, *Sentelles* 1359; b) *Centelles*, antic nom de Sant Andreu de Tres Ponts al terme de Fígols d'Organyà (Alt Urgell): *Sancte Andree in Sentilies* 993, *Centelles* 1026, *Cintillas* 1094; i c) *Campsentelles*, antic nom de l'actual poble de Sant Fost de Campsentelles (Vallès Oriental): *Campo Sentigis* 967, *Campo Senteges* 978, 1071, *Campsenteies* 1031, *Campo Senteies* 1141 (*OnCat III*: 348-350, s. v. *Centelles*), Coromines no es decideix entre *SENTICLAS o *SENTÉTULAS i ens aconsella: «Deixem enlaire el detall SENTICLAS o SENTET¹LAS, minúcia que importa poc per al conjunt d'aquesta qüestió etimològica. Que així ha quedat resolta.» (*DECat II*: 667, s. v. *centella*).

2.6. A més dels parònims romànics de *Canavelles* citats més amunt (§1.5), n'existeixen molts d'altres corresponents als noms de lloc catalans en -*ell* i -*èdol*, els quals s'examinaran a continuació:¹⁶

- Albarells* oc. *Les Albarels*, veïnat situat a la comuna de Pennautier (*DTAude*: 6); it. *Albarella*, illa a l'est de Contarina (*TCI, Nord*: 48-D3); *Albarelli*, vila al nord-est de Porretta Terme (*TCI, Nord*: 64-A1-2).
- Canelles/Canyelles* oc. *Canelles*, alou a la comuna de Palairac: *alodium de Canellas* 1521 (*DTAude*: 63); *Canelles*, mas a la comuna de Roquecourbe: *Canelles* 1635 (*DTAude*: 63); it. *Canelli* (Asti) a la Vall del Belbo: *Canellis* 1142, *Canellus* 1155, *Cannellus* 1157 (*DizTop.*: 130); it. *Canédole*, poblet situat al nord de Màntua (*TCI, Nord*: 46-B1); *Canétolo*, poblet de l'Emília situat entre Pontrémoli i Corniglio (*TCI, Nord*: 54-E3); *Cannétolo*, poblet de l'Emília situat entre Fidenza i Soragua (*TCI, Nord*: 44-F4).
- Cardell/Cardèdol* (mod. *Cardedeu*) it. *Cardétole*, poblet de la Toscana situat a l'oest de Borgo San Lorenzo i al nord de Florència (*TCI, Nord*: 64-E4);¹⁷ cast. *Cardiel* (Toledo, Barbastro, Valladolid) (*DGE V*: 556).

15. Segons aquest filòleg, *Martorelles* «sembla provinent d'una forma femenina que confirmaria que es tracta en origen d'un antropònim (nom de persona)» (1995: 68). Remarquem, a més, els carrers italians anomenats *Via Giacinto Martorelli* a Milà, la *Via Renato Martorelli* a Torí, etc. Naturalment, si aquests o *Martoriello* representessin una adaptació a l'italià del cognom català *Martorell*, un manlleu que datés àdhuc de l'Edat Mitjana, haurien pres probablement la forma *Martoreglio o *Martoregli per equivalència acústica.

16. S'hi indicarà primerament el nom de lloc català seguit dels seus homòlegs romànics. No es consideraran ací els topònims en -*ÉTU*. Les abreviatures emprades en aquest apartat són: it. = italià; oc. = occità; fr. = francès; gal. = gallec; cast. = castellà (incloent-hi aragonès i astur-leonès); *DizTop.* = Gasca Queirazza et al. (1990); *TCI* = Touring Club Italiano (1981); *DGE* = Madoz (1845-1850); *DTAude* = Sabarthès (1912); *DT-Cantal* = Amé (1897); *DEF* = Dauzat / Rostaing (1963). Cal esmentar, a més, que l'inventari de topònims examinats en aquest apartat no pretén ésser exhaustiu.

17. Cf. it. *Carpenèdolo*, llogaret prop de Brescia (Lombardia) (*DizTop.*: 146); *Carpinétolo*, topònim de la Toscana citat per Rohlf's (III, 1966-1969: 405) < CARPINU.

- Cercèdol* it. *Circello* [tʃærtʃèllə]: *Cercellum* i *Circellum* 1150-1168 (*DizTop.*: 210); it. *Cercétole* (Arezzo) citat per Balari (II, 1964: 243).
- Espina(l)bell/ Espinelles* it. *Spinello*, poble de les Marques situat al nord de Bagno di Romagna (*TCI, Nord*: 6-E1), i un altre a la Calàbria entre San Giovanni in Fiore i Santa Severina (*TCI, Sud*: 30-C2); it. *Spinétoli*, poble de les Marques situat entre Ascoli-Piceno i San Benedetto del Tronto (*DizTop.*: 630).
- Freixinell* oc. *Fraissinelle*, mas a la comuna de Peyrac-de-Mer: *Fraxinel* 1138, *collum de Fraxinelli* 1157, *grangia de Fraxinello* 1281, *Frayssenellum* 1308 (*DTAude*: 154); it. *Frassinello Monferrato*, lloc del Piemont situat prop d'Alessandria: *Fraxonellus* 1116, *Frasinellus* 1262, *Fraxinel* i *Fraxinelo* 1300, *Fraxinellus* 1348 (*DizTop.*: 286); it. *Frassinédolo*, poblet de l'Emília situat entre Busana i Castelnovo ne' Monti (*TCI, Nord*: 55-F2).
- Ginebrell* oc. *Génibrel*, masia a la comuna de Monthaut: *Genebrello* 1280, *Ginebrellum* 1390 (*DTAude*: 164).
- Hortells* oc. l'*Hortel* a la comuna de Cassaniouze: l'*Hortel* 1760 (*DTCantal*: 251).
- Olmells/l'Olmella* fr. *Omméel* (Orne): *Ommel* c. 1335; *Ormeaux* (Seine-et-Marne) (*DEF*: 507);¹⁸ cast. *Omilllo*, poblet a la província d'Albacete (Chinchilla); *Omilllos*, nom d'un poble (Sòria), d'un despoblat (Cuenca) i d'una masia (Burgos); *Omilllos de Muño* (Burgos); *Omilllos de Valverde* (Zamora) (*DGE XII*: 255-256).
- Olzinelles* oc. l'*Auzinelle*, paratge a la comuna de Peyrac-de-Mer (*DTAude*: 94).
- Perella* oc. *Péreille*, poblet a la comuna de Fraissé-des-Corbières: *villa Perela* 990; *Péreille*, antic feu de la comuna de Lagrasse: *villare Perella* 908, *Perella* 1106 (*DTAude*: 304);¹⁹ *le Pérel*, paratge a la comuna de Saint-Santin-Cantalès (*DTCantal*: 362); it. *Perètola*, poblet situat als afores de Florència (*TCI, Nord*: 64-F3).
- Pinell* oc. *Pinel*, masia a la comuna de Montmaur (*DTAude*: 314); *Pinel-Haute-Rive* (Lot-et-Garonne) (*DEF*: 531); fr. *les Pineaux* (Vendée) (*DEF*: 531).²⁰
- Pedrell* oc. *le Peyrel*, paratge a la comuna de Marmanhac (*DTCantal*: 369); it. *Petrella Salto* (Rimini): *Petrellam* 1150-1168; *Petrella Tifernina* (Campobasso): *Petrellam* 1150-1168, *Petrelle* 1309; it. *Petrítoli* (Ascoli Piceno): *Pitritulo* 1290-1291 (*DizTop.*: 485-486).

3.0. La teoria de Coromines respecte als noms de lloc catalans en *-ell* de valor col·lectiu (tipus *Canelles/Canyelles*, *Espina(l)bell*, *Pinell*, etc.) està basada en la suposició que aquest sufix es deriva del col·lectiu diminutiu *-ĒTULU* (< *-ĒTU* + *-ULU*), el qual, emprat per a designar llocs sovint localitzats prop d'un altre en *-et* < *-ĒTU* (tipus *Canet/Canyet*, *Espinalbet*, *Pineda*, etc.), hauria evolucionat a *-ell* de la mateixa manera que ho va fer *VETULU* > *VEC'LU* > *vell*. Per tant, la palatalització del nexa *-c'L-* (> /yʎ/) d'*-EC'LU*, l'evolució fonètica normal d'aquest grup secundari segons Coromines (*DECat IV*: 778, s. v. *herba*), deu haver esdevingut en una època molt primitiva, és a dir ja dins el llatí vulgar. Tanmateix, i tal com ja hem remarcat, el mateix sufix

18. Dauzat / Rostaing (1963: 507) assenyalen que *Omméel* i *Ormeaux* representen topònims derivats d'*ULMU* amb el sufix diminutiu *-ELLUM*.

19. Recordem que, segons Coromines (1974: 291): «[L]a *ela* palatal < *LL* s'estén avui a les zones occitanes que afronten amb el Rosselló (Aude, Arieja).»

20. Dauzat / Rostaing (1963: 531) indiquen que tots aquests noms de lloc provenen de *PĪNU* més el sufix diminutiu *-ELLUM*.

col·lectiu diminutiu *-ĒTULU* també ha donat *-èdol* en la toponímia catalana, solució divergent que Coromines esmenta, però que no explica, enfront d'*-ell* (cf. *Cardet, Cardell/Cardèdol*).

3.1. El present estudi del problema del sufix toponímic *-ell* en formes com *Llorell, Olzine-lles*, etc., ha cridat l'atenció sobre el fet que un nombre dels noms de lloc catalans en *-ell* situats dins la zona on avui es distingeixen els reflexos dels antics fonemes palatals *yl* (*/yʎ/* > mod. */j/*) i *ll* (*/ʎ/*), la pronúncia popular dels quals sovint va ser oïda i transcrita per Coromines mateix amb motiu de les seves enquestes toponímiques, revelen ja no */j/* sinó */ʎ/*, i normalment *-[éʎ]*. Com és sabut, aquest resultat fonètic amb una *é* tancada és el normal en el cas d'una *è* oberta del llatí vulgar davant el reflex palatal de *-LL-*, mentre que el continuador de la *é* tancada del llatí vulgar està representat generalment en el català modern, però no sense algunes excepcions, per *è* oberta (*/è/*) en el català central, per *ê* neutra (*/ə/*) en la majoria dels parlars baleàrics, i per *é* tancada (*/é/*) en els parlars nord-occidentals i en valencià (Badia Margarit 1951: 130-143; Gulsoy 1993: 67-103). La pronúncia de *Martorelles*, amb *-[èyəs]*, doncs, sembla més aviat excepcional, deguda talment a un factor extrínsec (cf. Coromines 1974: 250; Väänänen 1968: 149-150).

3.2. Com ja hem vist, ultra les dades corresponents a la pronúncia popular dels noms de lloc que ens interessin ací, el testimoni de la documentació antiga d'aquests, i, sobretot, el de les mencions més primitives juntament amb els parònims romànics que s'han examinat en relació amb els topònims catalans en *-ell*, posen en dubte un origen d'aquest sufix a base d'*-ĒTULU*.

Hi ha diversos problemes addicionals inherents a la tesi de Coromines (*-ell* < *-ĒTULU*) sobre alguns dels quals ha cridat l'atenció Bastardas i Rufat (1994: 150-154). D'antuvi, Coromines sembla contradir-se, o almenys s'expressa d'una forma poc clara, en insistir en la gran antiguitat del canvi *-ĒTULU* > *-EC'LU* > *-ell* respecte a la solució menys arcaica en *-èdol* (*DECat* IV: 778, s. v. *herba*; V: 508, s. v. *màrtir*), mentre que en un altre lloc afirma que «[E] duplicat *-et* (< *-ĒTUM*) / *-ell* degué restar com a cosa viva durant segles, vist el gran nombre de casos com *Pinet/Pinell, Lloret/Llorell, Espinalbet/Espinabell, Rouret/Rourell* (i cf. *BDC*, V, 34-37), els noms en *-ell* poden no ser creacions antigues» (*DECat* V: 487, s. v. *margall*).

El criteri de la proximitat geogràfica de les parelles toponímiques en *-et/-ell* (cf. *DECat* III: 646, s. v. *espina*), si bé no de caràcter absolut, tampoc no resulta gaire clar bo i admetent que s'hagin perdut alguns dels noms de lloc en qüestió, car sovint els topònims que semblen formar parella es troben relativament lluny l'un de l'altre, per exemple en els casos com *Ullastret* (Baix Empordà)/*Ullastrell* (Vallès Occidental), *Espinalbet* (Berguedà)/*Espina(l)bell* (Ripollès), *Cardet* (Alta Ribagorça)/*Cardell* (Baix Cinca), entre altres. Això no obstant, i tal com observa Bastardas i Rufat (1994: 152), és possible que existeixi una relació entre dos topònims basada en factors històrics, potser el poblament d'un lloc per gent procedent d'un altre, com sembla ésser el cas de *Lloret* i *Llorell*.

Notem, així mateix, que si el sufix fitotoponímic *-ĒTULU* hagués evolucionat normalment a *-ell* en el llatí vulgar de Catalunya, hauria representat un desenvolupament realment extraordinari dins el conjunt dels fets romànics occidentals, car tal com ha assenyalat Bastardas i Rufat (1994: 154), al territori lingüístic castellà no consta l'existència de topònims en **-ejo* (*-[éxo]*), el qual hauria estat el resultat que s'hi esperava. Aquest sufix tampoc no ha donat **-elh* (*-[éʎ]*) en la toponímia occitana, ni **-ecchio* (*-[ékkjo]*) o **-eglio* (*-[éʎo]*, piemontès *-[éyo]*) en la italiana.²¹

21. Sobre l'evolució dialectal de *-LY-* i *-C'L-* en occità, vegeu Ronjat (II, 1930-1941:239, 247). El cas del desenvolupament italià de *PRATULA* > *Pracchia* (Toscana) és equivalent al de *VELTULU* > *vecchio*, *AURICULA* > *orecchia* i semblants, els quals van tractar-se com primitius (Rohlf's, I, 1966-1969: 349-350; III: 405).

4.0. Les consideracions anteriors fan pensar que els topònims catalans en *-ell* de tipus *Cardell*, *Pinell*, *Canyelles*, etc., es deriven de formes etimològiques llatines en *-ellu*. Els noms de lloc en *-edell*, *-adell*, *-atell*, etc. (*Avellanedell*, *Castanyadell*, *Olmatell*, etc.) serien, doncs, més tardans i formats a base d'una doble sufixació: *-et* (< *-ĒTU*) + *-ell* (< *-ELLU*). Així i tot, encara cal explicar, d'una banda, els noms de lloc en *-èdol* < *-ĒTULU*, i, de l'altra, l'ús toponímic del sufix *-ellu*, el qual tenia un valor originàriament diminutiu en el llatí vulgar i s'hi preferia al més antic *-ulu* (Moll 1952, p. 278-279).

4.1. En una primera etapa, la més primitiva, el sufix *-ĒTULU* (< *-ĒTU* + *-ULU*) va sofrir el mateix tractament fonètic popular que *vetulu* (> *vec'lu*), *oculu* (> *oc'lu*) i afins, tot esdevenint *-ec'lu* en el llatí vulgar per la pèrdua de la vocal posttònica. Després el grup *-c'lu-* va palatalitzar-se en */yʎ/* (> */j/* o */ʎ/* segons els parlars catalans moderns), com ara en *vell*, *ull*, etc. Correspon a una evolució més tardana la solució *-èdol*, la qual deu haver-se produït en la llengua un cop el canvi fonètic *-c'lu-* > *yl* (> */yʎ/*) ja no hi operava. En són representants els topònims catalans actuals, o si més no els documentats antigament, *Arçèdol*, *Aurèdol*, *Cardèdol*, *Cercèdol* (cf. els italians *Cardétole*, *Cannétolo/Canétolo/Canédole*, *Frassinédolo*, *Spinétoli*, etc.) Cal notar a més que els dos resultats *-ell* (< ant. */yʎ/*)/*-èdol*, aquell arcaic i rigorosament popular, i aquest ja més recent i més conservador, corresponen si fa no fa al tractament fonètic de *rotulu* en català, ètim llatí que ha evolucionat d'una banda a *rull* (< **roc'lu*), i, de l'altra, a *ròdol* i a *rotllo/rotlle/rogle*, tot i que *ròdol* representa un postverbal de *rodolar* (< *rotulare*) i *rotllo/rogle* etc. semblen haver estat influïts pel primitiu de *rota*, *rotare*, *rotulare* (*DECat* VII: 375-385, s. v. *roda*; IX: 87-89, s. v. *vell*; *OnCat* III: 327, s. v. *Castellví*).

A diferència d'aquesta interpretació de l'evolució d'*-ĒTULU* a *-èdol*, Gulsoy (1996b: 206) hi veu una influència del col·lectiu corresponent en *-èdo* < *-ĒTU*, és a dir de l'etapa molt arcaica del sufix col·lectiu amb la vocal final àtona encara conservada. Això suposaria, doncs, que hom hagués tingut en compte aquelles formes en *-èdo*, com ara **Cardedo*, *Cercedo*, etc., a l'hora de poblar un nou indret i designar-lo *Cardèdol*, *Cercèdol*, etc. Ja hem remarcat, però, que no sempre existeix una relació evident de proximitat geogràfica entre els noms de lloc en *-et/-ell*, i la mateixa observació es pot aplicar al cas dels topònims en *-et/-èdol*: *Cardet*, poble agregat a Barruera a la Vall de Boí (Alta Ribagorça), junt amb *Cardèdol*, forma antiga de *Cardedeu*, vila del Vallès Oriental (*OnCat* III: 270, s. v. *Cardet*; Gulsoy 1994b: 200-206); *Lleret* (< **Lazeredo*; cf. *Lasertum* 1086) < *ILLU-ACERĒTU*, poble agregat a Lladorre a la Vall de Cardós (Pallars Sobirà), junt amb *Aurèdol*, muntanya situada entre les valls de Cabó i de Sallent i dins el terme de Montanissell (Alt Urgell) (*OnCat* II: 279, s. v. *Aurèdol*; V: 64, s. v. *Lleret*). En realitat, però, no calia recórrer a la forma primitiva del sufix *-èdo* (> *-et*) per explicar la conservació de la vocal posttònica d'*-èdol*, puix que el català medieval ja la coneixia en nombrosos mots i noms de lloc (cf. Gulsoy 1996b: 202), com ara en els postverbals antics amb accent paroxíton (tipus *trèmol*, *terratrèmol* de *tremolar* < *TREMULARE*) i en altres formes amb accentuació igual (tipus *tèrbol* < **TURBULUS*, *cèrcol* < *CIRCULUS*, *(l)omb(r)ígol* < **UMBILICULUS*, *núvol* < *NUBILUS*, *estríjol* < *STRIGILIS*, *àvol* < *HABILIS*, etc.).

4.2. Tal com s'ha remarcat a l'inici del present estudi, Montoliu va ser el primer erudit que va atribuir un sentit col·lectiu als topònims formats damunt un nom d'origen botànic, o en algun cas topogràfic, amb el sufix *-ell-* < *ELLU*, els quals, per motius etimològics, fan parella amb els col·lectius en *-et* < *-ĒTU* (*Pineda/Pinell*, *Pedret/Pedrell*, etc.). Aquesta tesi va ser desenvolupada amb més detall per Coromines, qui, tot rebutjant l'explicació donada per Montoliu respecte a l'ús col·lectiu d'*-ell*, va acceptar tanmateix el valor col·lectiu diminutiu d'aquest sufix i en va proposar un origen a base d'*-ĒTULU*, el qual també ha donat la solució *-èdol* en alguns noms de lloc catalans (*Aurèdol*, *Cercèdol*, etc.).

No pot haver-hi cap dubte respecte del valor col·lectiu originari dels topònims amb una doble sufixació, per exemple, a més del ja citat *-èdol* < -ĒTU + -ULU, *-edell/-adell* < -ĒTU + -ELLU (*Auledella, Canadell, Castanyadell, etc.*). A diferència d'aquests, no resulta tan evident descobrir un sentit col·lectiu en el cas dels noms de lloc catalans en *-ell*, i especialment en la forma singular (*Cardell, Llorell, Pinell, etc.*), encara que la idea d'una col·lectivitat ja pot expressar-se mitjançant el plural i amb el sentit d'indret poblat d'un nombre d'arbres joves o petits (*Albarells, Olzinelles, Ollmells, etc.*). I el mateix valor col·lectiu diminutiu sembla poder aplicar-se al plural d'alguns topònims formats a base de noms de plantes no arbòries (*Canavelles, Canelles/Canyelles, Joncells, etc.*).²²

D'una explicació més difícil, però, són els topònims freqüents en *-ell* de tipus *Cardell, Pinell, Rourell, Ullastrell* i afins, car, tal com remarca Bastardas i Rufat (1994: 163, 170-171), és poc probable que un arbre petit, per exemple un llorell, o bé un o més exemplars també petits d'una planta no arbòria, siguin responsables de la formació d'un topònim, per exemple en el cas de *Llorell* o *Sisquella*.²³ Malgrat això la mateixa filòloga crida l'atenció sobre una observació de Coromines (*DECat* IV: 778, s. v. *herba*) segons la qual els topònims amb sufix diminutiu (*-ell*) representen sovint un indret comparable amb un altre però menys important, per exemple *Caldes/ Caldetes, Castanyet/Castanyadell, Barcelona/Barceloneta, etc.* A parer de Bastardas i Rufat (1994: 151):

[L]a formació de parelles del tipus *Lloret/Llorell* pot, certament, explicar-se perquè el bosquet de llorells a la platja de *Llorell* era més aviat petit si el comparàvem amb el de *Lloret*. Però pot tenir una altra explicació: que *Llorell* (...) s'anomenés així, no perquè hi hagués un bosquet de llorells més petit que el de *Lloret*, sinó perquè era un lloc semblant a *Lloret* —amb llorells o sense— però més petit i en certa manera dependent d'ell —una casa de camp més petita o senzillament una platja més petita.²⁴

Són especialment pertinents les observacions de Bastardas i Rufat respecte a les parelles de topònims de tipus *Lloret/Llorell, Ullastret/Ullastrell* i semblants, puix que, com ja s'ha indicat més amunt, ni la pronúncia popular dels topònims catalans en *-ell* (tipus *Llorell, Pedrell, Olzinelles*) ni les mencions antigues d'aquests no en corrobora un origen en -ĒTULU, com tampoc no ho fa el testimoniatge dels parònims romànics, sinó que fan pensar més aviat en una formació amb -ELLU, sufix diminutiu molt estès en el llatí vulgar a expenses d' -ULU (Moll 1952: 278-279). Com s'explica, doncs, el que podria interpretar-se com un valor diminutiu, i, segons sembla, també col·lectiu, d' *-ell* en topònims com ara *Cardell, Pinell, Perella* i afins? Crec que la solució d'aquest problema ja ha estat insinuada per Bastardas i Rufat en relació amb *Lloret/Llorell, Ullastret/Ullastrell, etc.* Deixant de banda els col·lectius diminutius evidents que s'han assenyalat anteriorment (tipus *Cercèdol, Avellanadell, O(l)mells*), els topònims en *-ell*

22. Cf. *OnCat* IV: 470-471, s. v. *Joncet, Jóncols*. Notem que Coromines hi explica *Jóncols* < JUNCULOS com a 'lloc de molts joncarets.' Aquesta formació diminutiva, si bé més antiga, seria perfectament paral·lela a *Joncells* < *JUNCCELLOS, atès que és ben sabut que en el llatí vulgar el sufix diminutiu -ELLU va reemplaçar generalment el més antic -ULU (Moll 1952: 278-279, 297).

23. Amigó (1979: 261) cita el *Serrat dels Llorells* esmentat en el capbreu de Vilallonga de Ter, el qual va ser redactat entre 1660 i 1662. Cal tenir present que el municipi de Vilallonga de Ter està situat a la Vall de Camprodon (Ripollès), zona on sempre s'han distingit els reflexos palatals de *yl* i *ll* antigues, tal com revela la pronúncia popular de molts topònims recollits per Amigó: *Malavella* [mələβéyə] (p. 53), *Molló* [mujó] (p. 93), etc.

24. Respecte a la relació entre *Lloret* i *Llorell*, Bastardas i Rufat (1994: 163) torna a insistir que «[A]ixò no vol dir necessàriament que en la platja anomenada *Llorell*, pròxima a *Lloret* de Mar, hi hagués hagut mai una petita col·lectivitat de llorells, sinó que el lloc presentava unes característiques semblants al de *Lloret*, però era més petit o menys important o d'alguna manera hi estava vinculat.»

serien originàriament i en una època força antiga, probablement ja dins el llatí vulgar, diminutius formats amb el sufix -ELLU i sense cap sentit col·lectiu concomitant. Aquests noms de lloc designaven en principi un indret petit o un de menys importància en relació amb un altre (aquest a vegades un topònim en -et < -ĒTU situat no gaire lluny d'aquell), amb el qual existia una relació històrica o una semblança física (de vegetació, de topografia, etc.). Així *Lloret / Llorell*, *Cardet / Cardell*, *Espinalbet / Espina(l)bell*, etc.

REFERÈNCIES

- DCVB ALCOVER, Antoni M. / MOLL, Francesc de B. (1980 [1926-1968]): *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca: Editorial Moll. 10 vol.
- DTCantal AMÉ, Émile (1897): *Dictionnaire topographique du Département du Cantal, comprenant les noms de lieu anciens et modernes*. Paris: Imprimerie Nationale.
- Amigó 1979 AMIGÓ I ANGLÈS, Ramon (1979): *Toponímia del terme municipal de Vilallonga de Ter*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- Badia Margarit 1951 BADÍA MARGARIT, Antonio M. (1951): *Gramática histórica catalana*. Barcelona: Editorial Noguer.
- Balari Jovany 1964 BALARI JOVANY, José (1964² [1899]): *Orígenes históricos de Cataluña*. Sant Cugat del Vallès: Instituto Internacional de Cultura Románica. 2 vol. i un índex analític i general.
- Bastardas Rufat 1994 BASTARDAS I RUFAT, Maria-Reina (1994): *La formació dels col·lectius botànics en la toponímia catalana*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.
- Coromines 1965-1970 COROMINES, Joan (1965-1970): *Estudis de toponímia catalana*. Barcelona: Editorial Barcino. 2 vol.
- Coromines 1974 COROMINES, Joan (1974² [1971]): *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club Editor.
- Coromines 1976-1977 COROMINES, Joan (1976-1977): *Entre dos llenguatges*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes. 3 vol.
- DECat COROMINES, Joan (1980-1991): *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes; «La Caixa». 9 vol.
- OnCat COROMINES, Joan (1989-1997): *Onomasticon Cataloniae: Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes; «La Caixa». 8 vol.
- DEF DAUZAT, Albert / ROSTAING, Charles (1963): *Dictionnaire étymologique des noms de lieux en France*. Paris: Librairie Larousse.
- Fabra 1986 FABRA, Pompeu (1986² [1908]): «Qüestions d'ortografia catalana». PRIMER CONGRÉS INTERNACIONAL DE LA LLENGUA CATALANA: *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona: Editorial Vicens-Vives. [Facsimil de la primera edició], p. 188-221.
- Fabra 1912 FABRA, Pompeu (1912): *Gramática de la lengua catalana*. Barcelona: L'Avenç.
- DizTop. GASCA QUEIRAZZA, Giuliano / MARCATO, Carla / PELLEGRINI, Giovan Battista / PETRACCO SICARDI, Giulia / ROSSEBASTIANO, Alda (1990): *Dizionario di toponomastica: Storia e significato dei nomi geografici italiani*. Torino: Unione Tipografico Editrice.
- Gulsoy 1993 GULSOY, Joseph (1993): *Estudis de gramàtica històrica*. València; Barcelona: Institut Universitari de Filologia Valenciana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- Gulsoy 1996a GULSOY, Joseph (1996a): «*Quercus* ‘alzina’ en la toponímia catalana». BOVER, August / MARTÍ-OLIVELLA, Jaume / NEWMAN, Mary Ann (ed.): *Actes del Setè Col·loqui d’Estudis Catalans a Nord-Amèrica (Berkeley 1993)*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, p. 95-112.
- Gulsoy 1996b GULSOY, Joseph (1996b): «*Quer* ‘roca, penyal’ i la seva família en la toponímia catalana». *Llengua i Literatura* 7, p. 167-208.
- Gulsoy 2000 GULSOY, Joseph (2000): «L’aportació de Pompeu Fabra a la fonètica històrica catalana». ARGENTER, Joan Albert (ed.): *Simposi Pompeu Fabra*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans, p. 13-29.
- DGE MADDOZ, Pascual (1845-1850): *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus Posesiones de Ultramar*. Madrid: La Ilustración, 16 vol.
- Mascaró 1995 MASCARÓ PASSARIUS, Josep (1995): *Mapa Arqueològic de Menorca*. Ciutadella: Edim Edicions Menorquines.
- Meyer-Lübke 1923 MEYER-LÜBKE, Wilhelm (1923): «Els noms de lloc en el domini de la diòcesi d’Urgell». *Bulletí de Dialectologia Catalana* XI, p. 1-32.
- Moll 1952 MOLL, Francisco de B. (1952): *Gramàtica històrica catalana*. Madrid: Editorial Gredos.
- Montoliu 1917 MONTOLIU, Manuel de (1917): «Notes sobre els sufixos *-etum*, *-ellum*, en la toponímia catalana». *Bulletí de Dialectologia Catalana* V, p. 34-37.
- Moran 1995 MORAN I OGERINJAUREGUI, Josep (1995): *Estudis d’onomàstica catalana*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat.
- CartRocaRossa* PONS GURI, Josep Maria (1984): *El Cartoral de Santa Maria de Roca Rossa*. Barcelona: Fundació Noguera.
- Rasico 1982 RASICO, Philip D. (1982): *Estudis sobre la fonologia del català preliterari*. Barcelona: Curial Edicions Catalans; Publicacions de l’Abadia de Montserrat.
- Rasico 1996 RASICO, Philip D (1996): «Els topònims *Canavelles/Cànoes, Caborriu/Caborreu*, segons l’*Onomasticon Cataloniae*». BOVER, August / MARTÍ-OLIVELLA, Jaume / NEWMAN, Mary Ann (ed.): *Actes del Setè Col·loqui d’Estudis Catalans a Nord-Amèrica (Berkeley 1993)*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, p. 221-231.
- Rohlf 1966-1969 ROHLFS, Gerhard (1966-1969): *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti*. Torino: Einaudi, 3 vol.
- Ronjat 1930-1941 RONJAT, Jules (1930-1941): *Grammaire istorique des parlers provençaux modernes*. Montpellier: Société des Langues Romanes, 4 vol.
- DTAude SABARTHÈS, Abbé [Antoine] (1912): *Dictionnaire topographique du Département de l’Aude, comprenant les noms de lieu anciens et modernes*. Paris: Imprimerie Nationale.
- TCl TOURING CLUB ITALIANO (1981): *Atlante Stradale d’Italia*. Milano: Touring Club Italiano, 3 vol.
- Väänänen 1968 VÄÄNÄNEN, Veikko (1968): *Introducción al latín vulgar*. Madrid: Editorial Gredos. Versió castellana de Manuel Carrión.

RESUM

En un article publicat l’any 1917 Manuel de Montoliu (*BDC* 5, p. 34-37) va cridar l’atenció sobre un elevat nombre de topònims catalans, derivats sobretot de col·lectius vegetals, amb el sufix *-et* / *-eda* < *-ĒTU* / *-ĒTA*, els quals sovint fan parella amb un altre nom de lloc en *-ell* /

-ella d'origen talment diminutiu (< -ELLU / -ELLA), per exemple *Pinet / Pinell, Pedret / Pedrell, Cassanet / Cassanelles*, i afins.

L'anàlisi de Montoliu, quant a l'origen dels topònims catalans en -ell, fou rebutjada per J. Coromines a base de criteris de cronologia fonètica, i, evidentment, també de semàntica. Segons Coromines els noms de lloc en -ell són casos «[D]el sufix col·lectiu -ĒTULUM (diminutiu del normal llatí -ĒTUM), que alguns cops dona -èdol (*Cerdèdol, Cardèdol*); però, més sovint, apareix copiosament representat en la nostra toponímia en la forma sortida de l'evolució fonètica normal de -ETLU en -ECLU. Els topònims catalans en -ell sovint es troben designant indrets, menys importants, a la vora d'un altre nom en -et < -ĒTUM (...). Es tracta, doncs, del fet toponímic freqüent, del diminutiu aplicat a un indret comparable però menys important» (*DECat* IV: 778, s. v. *herbei*).

Això no obstant, la tesi de Coromines tampoc no sembla resoldre d'una manera satisfactòria el problema etimològic del segon membre de les parelles toponímiques del tipus *Pinet / Pinell, Lloret / Llorell*, etc., tal com han assenyalat Bastardas i Rufat (1994: 147-172) i Rasico (1996: 223-225).

El present estudi torna a examinar els topònims catalans en -et / -ell a la llum d'una sèrie de consideracions de caràcter fonètic, cronològic i geogràfic. S'hi tenen en compte especialment diversos problemes que presenta la tesi de Coromines segons la qual els noms de lloc en -ell van formar-se ja en època romana a base d'un nom botànic més el sufix col·lectiu diminutiu -ĒTULU (*PINĒTU / *PINĒTULU, LAURĒTU / *LAURĒTULU*, etc.).

MOTS CLAU: Onomàstica, Toponímia, Fonètica històrica catalana.

ABSTRACT

In an article published in 1917 Manuel de Montoliu (*BDC* 5, p. 34-37) called attention to the large number of Catalan toponyms, derived chiefly from vegetable families, with the suffix -et / -eda < -ĒTU / -ĒTA, which are often paired with other place names ending in -ell / -ella the origin of which is perhaps diminutive (< -ELLU / -ELLA), for example *Pinet / Pinell, Pedret / Pedrell, Cassanet / Cassanelles*, i afins.

Montoliu's analysis with respect to the origin of Catalan toponyms ending in -ell, was rejected by J. Coromines on the basis of criteria of phonetic chronology and, evidently, also of semantics. According to Coromines the place names ending in -ell are cases of the collective suffix -ĒTULUM (diminutive of the normal Latin -ĒTUM), which sometimes gives -èdol (*Cerdèdol, Cardèdol*); but more often they appear amply represented among our toponyms in the form resulting from the normal phonetic evolution of -ETLU into -ECLU. Toponyms in Catalan ending in -ell are frequently found designating less important places next to another name ending in -et < -ĒTUM (...). This is thus a matter of a frequent toponymic use of a diminutive applied to a comparable but less important place.

In spite of this, Coromines's thesis does not seem to satisfactorily resolve the etymological problem of the second member of toponymic pairs of the type of *Pinet / Pinell, Lloret / Llorell*, etc., as Bastardas i Rufat (1994: 147-172) and Rasico (1996: 223-225) have pointed out.

This study re-examines Catalan toponyms ending in -et / -ell in the light of a series of considerations of phonetic, chronological and geographic nature. It will particularly take

into account various problems presented by Coromines's thesis, according to which place names ending in *-ell* were already formed during the period of Roman rule based on a botanic name plus the diminutive collective suffix *-ĒTULU* (PINĒTU / *PINĒTULU, LAURĒTU / *LAURĒTULU, etc.).

KEY WORDS: Proper names, toponyms, Catalan historical phonetics.